

Foto: Viktors Ivanovs

Zaļās vārns Pierīgā 2019. gadā

EDMUNDS RAČINSKIS, IEVA MĀRDEGA
edmunds@lob.lv, ieva.mardega@gmail.com

Lai gan iepriekšējo reizi par to rakstījām “Putni dabā” lappusēs stipri sen (Grīnerte, 2012, Račinskis, 2012), LOB zaļo vārnu programma joprojām darbojas – 2019. gada vasara tai bija jau 22. pēc kārtas kopš Gada putna pasākumiem 1998. gadā. Šoreiz piedāvājam īsu atskatu uz aizvadīto Latvijas zaļo vārnu *Coracias garrulus* ligzdošanas sezonu.

Ierastos lauka darbus – zaļo vārnu būru pārbaudes, apdzīvoto ligzdu aizsardzību pret caunām, pieaugušo putnu gredzenu nolasišanu un mazuļu gredzenošānu – veicām Pierīgā, pēdējā zināmajā šīs sugas ligzdošanas atradnē mūsu valstī. To joprojām veido trīs nosacīti savrupas, taču demogrāfiski cieši saistītas vietas Ādažu poligonā, Garkalnes mežos un pie Silakroga. Vienīgais zināmais gadījuma rakstura novērojums ārpus

Pierīgas šogad bija Kurzemē, Skrundas novadā netālu no Sieksātes, kur vienu zaļo vārnu ceļa malā uz vadiem 16. jūnijā redzēja Māra Kazubierne.

Pierīgā pārbaudījām 154 būrus, un trešā daļa jeb 54 bija putnu apdzīvoti. Biežākie ligzdotāji zaļajām vārnām liktajos būros šogad bija erickiņi un lielās zilītes, bet pavisam tajos ligzdoja septiņas sugas (1. tabula). Zaļās vārns apdzīvoja 11 būrus, desmit ligzdas

izrādījās sekmīgas, tajās izauga 34 mazuļi (apgredzenoti 33). Dabiskie ligzdu postījumi 2019. gadā netika novēroti, viena ligzda cilvēku darbības dēļ gāja bojā ar visu būri Ādažu poligonā.

Kopējais zināmais zaļo vārnu ligzdu skaits Pierīgā kopš 2011. gada ir pastāvīgi samazinājies un pēdējo trīs gadu laikā noslīdējis zem 15 ligzdu atzīmes (1. attēls). Šādai attīstībai turpinoties, pastāv ticamas izredzes jau visai drīz zaudēt tās kā Latvijā ligzdojošu sugu, līdzīgi kā 2011. gadā ir noticis Igaunijā (Lüütsepp, 2011). Iemeslu kopums ir apjomīgs un sarežģīts, taču viens no ierobežojošajiem aspektiem skaidrāk ir iezīmējies pēdējā laikā – barības (gk. lielo kukaiņu: vaboļu un taisnspārņu) trūkums ligzdošanas vietās. Nesenā pētījumā (Finch *et al.*, 2018) salīdzināta zaļo vārnu populācija Francijā un Latvijā un secināts, ka atšķirībā no Francijas, kur barības krājumi ir bagātīgāki, pie mums to ligzdu skaitu vairāk ierobežo barošanās apstākļi, nevis pieejamo būru skaits.

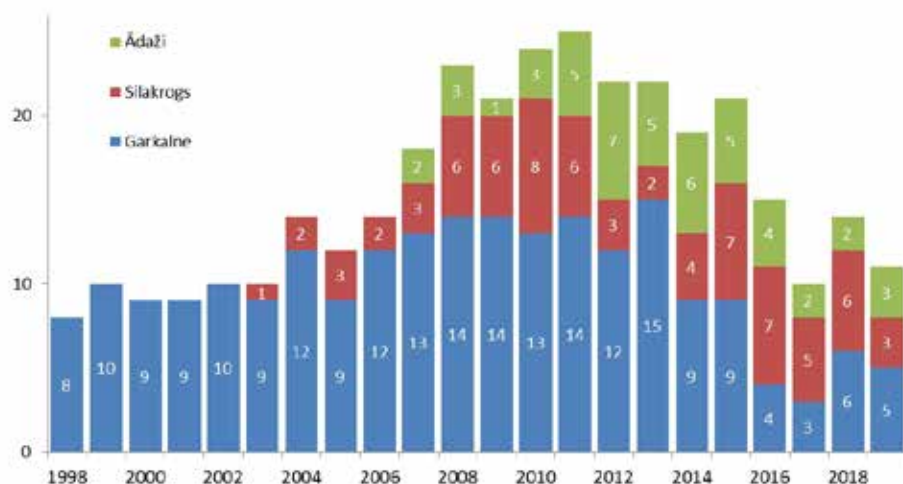
Arī šogad turpinājām gredzenot zaļo vārnu mazuļus ar krāsu gredzeniem un pie ligzdām pa gabalu nolasīt gredzenus pieaugušajiem putniem. Kopš 1999. gada Pierīgā apgredzenotas 835 zaļās vārnas, lielākoties mazuļi (n = 830), 703 no tiem ar individuāliem krāsu gredzeniem (sākti likt 2004. gadā). Vairāk nekā 160 putni ar krāsu gredzeniem vismaz reizi ir novēroti arī kādā no nākamajiem gadiem, lielākā daļa kā ligzdotāji.

1. TABULA. Zaļo vārnu būros atrasto ligzdu skaits 2019. gadā

Suga	Ādaži	Garkalne	Silakrogs	Kopā
Erickiņš <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	1	12	3	16
Lielā zilīte <i>Parus major</i>	3	9	1	13
Zaļā vārna <i>Coracias garrulus</i>	3	5	3	11
Pupuķis <i>Upupa epops</i>	1	5	1	7
Svīre <i>Apus apus</i>		4		4
Mājas strazds <i>Sturnus vulgaris</i>	1	1		2
Gaigala <i>Bucephala clangula</i>	1			1
Kopā	10	36	8	54

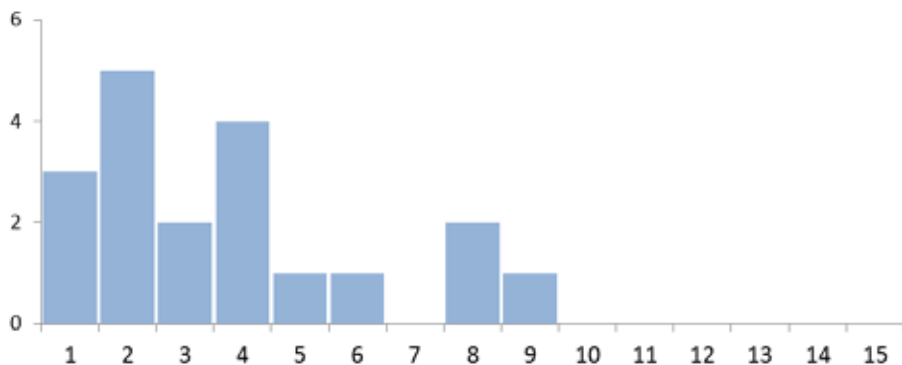
Foto. Jānis Kuze

1. ATTĒLS. Zināmo zaļo vārnu ligzdu skaits Pierīgā (1998–2019).

Pieaugusi zaļā vārna NM ar raibo vingliemezi pie būra ar mazuļiem Silakrogā, 11.07.2019.

2019. gadā pie desmit sekmīgajām ligzdām mazuļu barošanas laikā redzētas 19 pieaugušās zaļās vārnas ar krāsu gredzeniem un viens negredzenots īpatnis. Kā parasti, visi gredzenotie putni bija vietējas izcelsmes un vecumā no viena līdz deviņiem gadiem (74% ligzdotāju bija 1–4 gadu jaunas,

2. ATTĒLS. Pierīgā ligzdojošo gredzenoto zaļo vārnu skaita (Y ass) dalījums vecuma grupās pa gadiem (2019. gads; n = 19, vid. 3,7 g.).

sk. 2. attēlu.). Vecuma izvērsums 2. attēla X asī atbilst pilnam laika posmam, kurā zaļo vārnu mazuļi Pierīgā gredzenoti ar krāsu gredzeniem, līdz ar to par deviņiem gadiem vecāku ligzdotāju trūkums ticami atspoguļo populācijas īpatņu patieso vecuma sadalījumu šajā novērojumu gadā.

Augstais vietējās izcelsmes gredzenoto ligzdotāju īpatsvars Pierīgas zaļo vārnu populācijā (2019. gadā 95%) liecina par to, ka lielākā daļa šīs sugas ligzdu pēdējo gadu laikā mums ir bijusi zināma un kopējais populācijas lielums daudz nepārsniedz zināmo pāru skaitu. Tāpat šis rādītājs liek aizdomāties arī par mūsu populācijas ģenētisko noslēgtību un ilgstošas tuvradnieciskās vairošanās riskiem. Attālums līdz tuvākajām zināmajām šīs sugas ligzdošanas vietām Lietuvā, Baltkrievijā un Polijā turpina palielināties, pašreiz sasniedzot jau attiecīgi ap 330, 580 un 460 kilometrus (3. attēls).

Arī ziņas par šogad atrasto ligzdu skaitu divās kaimiņu populācijās nav iepriecinošas – Lietuvas dienvidos septiņas (*Laimonas Šniaukšta*, pers. ziņojums), Baltkrievijas austrumu daļā tikai viena (*Maxim Tarantovich*, pers. ziņojums). Mūsu rīcībā pašreiz nav jaunāko ziņu par Poliju, taču vismaz Baltijas valstu mērogā Pierīgas zaļo vārnu atradne ir lielākā apzinātā.

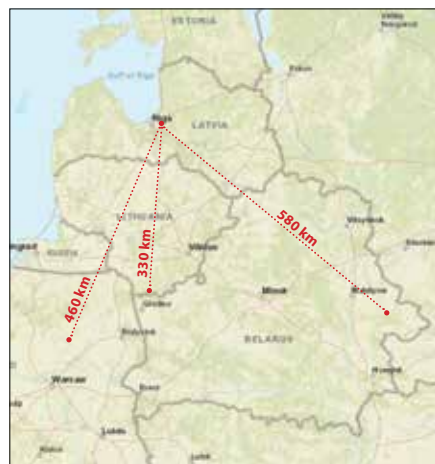
Tāpat vietējo gredzenoto putnu pārsvars nozīmē, ka teju katru zaļo vārnu, ko iespējams novērot Latvijā, piemērotos apstākļos var pazīt individuāli. No 2010. līdz 2018. gadam pie mums šai sugai izmantoti dzeltēni plastmasas gredzeni ar diviem melniem burtiem, bet kopš 2018. gada liekam līdzīgus baltus gredzenus. Visi krāsu gredzeni ar burtiem Pierīgas putniem ir uz kreisās kājas, Lietuvā – tikai uz labās.

Gredzenots 2010. gadā, vecākais šogad Pierīgā redzētais pieaugušais

putns bija tēviņš ar dzeltenu plastmasas gredzenu AL, jau kopš 2016. gada pazīstams *dabasdati.lv* foruma dalībniekiem no tiešsaistes pārraidēm vienā no Ādažu poligona būriem. Pirmo reizi šis putns redzēts ligzdojam 2012. gadā šajā pašā būrī, ko sekmīgi apdzīvoja četrus gadus pēc kārtas, vien nomainoties trim dažādām partnerēm (2012. gadā ar gredzenu FR, 2013.–2014. gadā HT un 2015. gadā KX). Visi četri perējumi šajā laikā bija sekmīgi, tajos apgredzenoti kopā 11 mazuļi (vid. 2,8 gadā).

Arī turpmāk putns ar gredzenu AL aizņēma šo būri ik vasaru līdz pat 2019. gada sezonas sākumam, taču dažādu iemeslu dēļ pēc tiešraides kameru uzstādīšanas 2016. gadā ne zaļajām vārnām, ne citām sugām šeit nav izdevies sekmīgi ligzdot, lai gan tiešraides būris ir izrādījies bieži apmeklēts. Pie tā novērotas gan daudzas zaļās vārnas (2016.–2018. gadā 12–15 dažādi īpatņi vienā vasarā), gan citas dobumperētāju sugas, piemēram, pupuķi, tītiņi, lielās zilītes, erickiņi un mājas strazdi.

2019. gada maija sākumā pa tiešraides būri saimniekoja mājas strazds, 7. maijā ieradās pupuķu pāris, un turpmāk abas sugas to apmeklēja pamīšus. Pupuķi guva virsroku un 17. maijā izdēja pirmo olu. Nākamajā rītā olas bija jau divas, taču tad 09:06 pie būra pirmo zināmo reizi šogad atgriezās jau pazīstamā zaļā vārna ar gredzenu AL, ielida tajā, izdzina

3. ATTĒLS. Tuvākās zināmās zaļo vārnu ligzdošanas vietas areāla ziemeļu daļā 2019. gadā.

Fotogrāfiju noskenē ar Overly mobilo lietotni un noskaties, kā vārna ar gredzenu AL izposta pupuķa olas. Video ieraksts ir skatāms arī <https://youtu.be/qqO1YSOm7G0>.

pupuķu mātīti un nekavējoties vienu pēc otras pārspieda abas olas ar knābi.

Augšējo fotogrāfiju noskenē ar Overly mobilo lietotni un noskaties Māra Maskalāna sagatavoto video!

Tāpat kā trīs iepriekšējās vasarās, arī šogad tēviņš ar gredzenu AL sāka pastāvīgi apmeklēt tiešraides būri, taču jūnijā negaidīti pārcēlās uz citu būri viena kilometra attālumā un sekmīgi ligzdoja tur kopā ar iepriekšējā gadā šķīlušos mātīti DU (balts gredzens). Viens no trijiem šajā ligzdā apgredzenotajiem jaunajiem putniem ar baltu plastmasas gredzenu FA 11. septembrī redzēts 917 km attālumā Vācijas austrumu daļā (karte 4. attēlā), tātad bija devies Latvijas zaļajām vārnām neraksturīgā virzienā uz dienvidrietumiem. Parasti rudenī tās lido uz Vidusjūras austrumu daļu (Finch *et al.*, 2017). Līdzīgi, tikai vēl tālāk uz dienvidrietumiem, līdz Beļģijai, 2016. gada septembrī bija devusies un gandrīz divas nedēļas novērota cita mūsu gredzenotā jaunā zaļā vārna (Driessens *et al.*, 2017).

Gaidīsim zaļās vārnas atgriežamies Latvijā nākamā gada maijā. Tikmēr jāsaka paldies visiem atbalstītājiem un palīgiem. Būru pārbaudēs 2019. gada vasarā piedalījās Ilze Bojāre, Diāna Eihe, Marta Jaksona, Egils Kazubiernis, Mareks Kilups, Rūta Ločmane, Mārīte Meļņika, Rihards Miķelsons un Toms Račinskis.

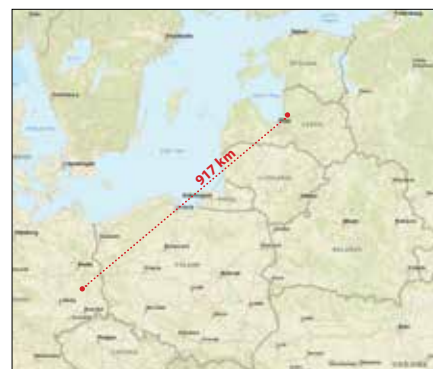

Foto: Toralfs Novackis (Toralf Nowatzki)

Foto: Mārīte Meļņika

Jaunais putns ar plastmasas gredzenu FA 11.09.2019. Vācijā un gredzenošanas dienā 28.07.2019. Ādažu poligonā.

4. ATTĒLS. Zaļās vārnas FA gredzenošanas vieta Ādažu poligonā un novērojuma vieta Vācijā 11.09.2019.

Foto: Viktors Ivanovs

Garkalnes mežos ligzdojoša zaļā vārna ar ozolu vērpēju knābī, 02.07.2019.

Interneta tiešraidi no zaļo vārnu būra Ādažu poligonā palīdzēja nodrošināt Aizsardzības ministrija, Jānis Rudzītis un Viesturs Ķerus. Būri notiekošo šogad vēroja un *dabasdati.lv* forumā aprakstīja dalībnieki ar segvārdiem: *Vērotāja, Saulene, mega2, Made, Ligzdas gariņš, Raganiete, Kamiņiene, Māris, lianaltiesma, skarleta, puke, sandra3006*. Ar tiešraides video ieraksta apstrādi un publicēšanu palīdzēja Edgars Dzenis un Agnis Bušs.

Nolasīt pieaugušo putnu gredzenus, fotografējot zaļās vārnas pie ligzdām, palīdzēja Viktors Ivanovs un Jānis Ķuze.

Paldies arī visiem, kuri caur portālu *dabasdati.lv* vai personiski ziņoja par zaļo vārnu novērojumiem 2019. gadā: Ilze Bojāre, Igors Deņisovs, Ilona Gaile, Elīna Gulbe, Žanis Isajevs, Viktors Ivanovs, Imants Jakovļevs, Māra Kazubierne, Andris Klepers, Kristaps Liepa, Sintija Martinsone, Ainis Platais, Ēriks Tempelfelds.

Pateicamies Mārim Maskalānam par iespēju publicēt video un visiem fotogrāfiju autoriem par atļauju izmantot tās šajā rakstā.

Atsauces

- Driessens G., Račinskis E., Dictus C. 2017. Scharrelaar in de Vallei van de Zwarte Beek (L) in september 2016. – *Natuur.oriolus* 83 (4): 131–135.
- Finch T., Dunning J., Kiss O., Račinskis E., Schwartz T., Sniauksta L., Szekere O., Tokody B., Franco A., Butler S. J. 2017. Insights into the migration of the European Roller from ring recoveries. – *Journal of Ornithology* 158 (1): 83–90. <https://doi.org/10.1007/s10336-016-1374-y>.
- Finch T., Branston C., Clewlow H., Dunning J., Franco A. M. A., Račinskis E., Schwartz T., Butler S. J. 2018. Context-dependent conservation of the cavity-nesting European Roller. – *Ibis* 161 (3): 573–589. <https://doi.org/10.1111/ibi.12650>.
- Grīnerte I. 2012. Pirmā tikšanās ar zaļajām vārnām. – *Putni dabā* 2012/1–2: 32–33.
- Lüütsepp G., Kalamees A., Lüütsepp O. 2011. European Roller *Coracias garrulus* in Estonia 2000–2011. – *Hirundo* 24: 61–72.
- Račinskis E. 2012. Piecpadsmītā vasara ar zaļajām vārnām. – *Putni dabā* 2012/1–2: 34–37.

Summary

European Rollers near Rīga in 2019 /Edmunds Račinskis, Ieva Mārdega/

Recent results from the 2019 field work season with European Rollers *Coracias garrulus* in Latvia are presented, marking the 22nd year since the conservation and research programme was started by LOB/BirdLife Latvia in 1998. One last known breeding area in this country remains east of Rīga where 11 occupied Roller nests were found in 2019, scattered across three subsites at the Ādaži military area, Garkalne forest and Silakrogs. The annual numbers of breeding pairs are declining since 2011 (Fig. 1). In 2019, all nests were in nest-boxes, 10 of these were successful, with at least one chick reaching fledging (sum = 34, range = 1–5 nestlings, average = 3.4 per live nest). 33 chicks were ringed with standard metal rings and white plastic coded colour-rings. Of the breeding adult birds, 20 were seen at nests during nestling provision: 19 had local colour-rings from 1 to 9 years ago (average 3.7 years, Fig. 2) and 1 Roller was unmarked. This further confirms that the remnant Latvian population is not only small but isolated and highly inter-related for more than a decade. Nearest known neighbour populations are several hundred kilometres apart (Fig. 3) and even smaller, with 7 nests found in Lithuania (Laimonas Šniaukšta, pers. comm.) and 1 nest in Belarus (Maxim Tarantovich, pers. comm.) in 2019. A first year Roller ringed with white plastic ring “FA” in a nest on 28 July was seen 917 km to the SW in Germany on 11 September (Fig. 4 and photographs).